

Jernej Kusterle

Ljubljana

DOI: 10.4312/SSJLK.53.127–130

Estetika grdega v odnosu do ljubezni v poeziji Petre Kolmančič

Estetika grdega se v pesmih pesniške zbirke *P(l)ast za p(l)astjo* pojavlja tako v povezavi z občim kot tudi ljubezenskim motivno-tematskim okvirom. Znotraj zadnjega se kaže v simbolu srca ter v okviru treh tipov ljubezenskega odnosa: materska ljubezen, ljubezen do drugega (partnerja) in ljubezenski odnos lirskega subjekta do samega sebe, katerim lahko določimo elemente estetike grdega, kot so: vampirizem, strupenost, pošastnost in mazohizem.

estetika grdega, ljubezen, sodobna slovenska poezija

In the poetry book *P(l)ast za p(l)astjo* the aesthetics of ugliness appears in both a general and a love motif-thematic framework. Within the latter, it appears through the symbol of the heart and through three types of love relations: maternal love, love for someone else (partner) and the lyrical subject's love towards herself/himself. In these types of relations, elements of the aesthetics of ugliness can be determined, such as: vampirism, poisonousness, monsterism and masochism.

aesthetics of ugliness, love, contemporary Slovene poetry

1 Uvod

Sintagma *estetika grdega* sodi na področja filozofije, sociologije, antropologije ter literarne vede (oziroma vseh ved, ki se ukvarjajo s teorijo katerekoli umetnosti). Čeprav je bilo v preteklosti razumljeno, da je estetika grdega v antitetičnem razmerju z estetiko lepega (Rosenkranz 2015), Eco (2007) poudarja, da je to zgolj ena razsežnost pojma, saj je stvari, ki jih štejemo za grde, preveč in vse ne ustrezajo ideji nasprotja lepemu kot harmoniji, razmerju in celovitosti. Subjektivno naravo grdega, ki jo skušajo objektivizirati tako izkušnje kot znanje (npr. estetiko grdega lahko bolje presojuje tisti, ki so razgledani v umetnosti in teoretsko podkovani), konkretizira predvsem slovar z izrazi, ki jih Eco uvršča v grdo po sebi. Te obče entitete v jeziku, kjer sta označenec in označevalec v nedvoumnem razmerju do stvarnega grdega, gnusnega in odbijajočega, si s prenosom v umetniško delo, ki ima *a priori* estetsko funkcijo, pridobijo oznako estetike grdega. Gre za podoben proces, kot ga poznamo iz primera Duchampove *Fontane* (1917), pisoarja, ki mu je Duchamp s postavitvijo na umetniško razstavo odvzel pragmatično funkcijo ter jo nadomestil z estetsko. (Juvan 2000: 41)

2 Estetika grdega

Rosenkranz v *Estetiki grdega* (1853) grdo deli na: naravno grdo (rastline, živali, ljudje), duhovno grdo (mentalna šibkost, duševne bolezni, zlo) in umetniško grdo, Eco (2007) pa v svoji klasifikaciji obravnava: grdo po sebi (izločki, razpadajoča mrhovina, gnojne rane), formalno grdo (npr. organsko neskladje med deli celote, kar Rosenkranz opredeli kot naravno grdo) ter umetniško grdo. Sam vidim smisel v delitvi na: grdo po sebi, naravno grdo, duhovno grdo, umetniško grdo

ter fetišistično grdo (nov koncept, kamor bi lahko uvrstili prakse, ki znotraj sistema družbenih vrednot in izven konteksta vzbujajo občutek grdega in gnus).

2.1 Estetika grdega v odnosu do ljubezni

V slovenskem pesništvu estetika grdega stopa v odnos do ljubezni vsaj že pri Zoisovem prevodu Bürgerjeve *Lenore*, ki jo je nato prepesnil še Prešeren. V pesnitvi se mrtvi ljubimec vrne v svet živih po svojo nevesto, ki jo nato skozi srhljivo ozračje z grozljivimi podobami odpelje s seboj v podzemlje. Izviren primer odnosa med estetiko grdega in ljubeznijo najdemo npr. v Prešernovem *Uvodu h Krstu*, kjer so grozljive podobe boja med Črtomirom in Valjhunom posledica ljubezni do religije, ki pa je pri Črtomiru povezana z njegovo romantično ljubeznijo do Bogomile. Baudelaire je v *Rožah zla* (1857) npr. opeval romantično ljubezen do bolne muze in erotično ljubezen do velikanke ter njenih ogromnih nog. Pri tem je vplival tudi na slovenske moderniste, saj šele obdobje slovenske moderne vključi postopke, značilne za estetiko grdega, v svoj koncept, in sicer tako z dekadenco kot s simbolizmom. Ti se najizraziteje kažejo pri Cankarjevih *Dunajskih večerih* (1897: 51), kjer najdemo verze: »A tam iz črne teme vstaja / Obráz upál, umirajoč [...] In vele ustnice otožno, / Ljubezni polno govoré«. Predvsem pa so estetiko grdega za svoj namen prevertitve ustaljenih umetnostnih tokov izkoristili predstavniki zgodovinskih avantgard. Dane Zajc na primer v pesmi *Zemlja me bo ljubila* iz pesniške zbirke *Požgana trava* (1958) zapiše: »In ne boš mogla pomagati / mojim rokam, ki bojo razpadale. / In ne boš mogla obrisati prsti, / ki bo ležala na mojih ustnicah.« (Zajc 2008: 38) Vse našete primere slovenskega pesništva, ki združujejo estetiko grdega in ljubezen, ilustrativno prikaže slika P. J. Lyncha *Smrt in devica* (2010), kjer smrt v podobi padlega angela (Luciferja), upodobljenega kot okostnjak s krili, objema mlado in golo še živo žensko, s čimer avtor slikovno ponazori razmerje ljubezen : smrt.

2.2 Petra Kolmančič: *P(l)ast za p(l)astjo*

Pesniška zbirka *P(l)ast za p(l)astjo* je simbolično izšla na valentinovo leta 2014. To je že peta knjiga poezije Petre Kolmančič (*Luknja*, 1994; *Šus v glavo*, 1995; *Slina*, 1999; *Uvod v poželenje*, 2004). Zbirka je razdeljena na šest razdelkov: Včasih noč ostane še globoko v dopoldnevu, Govorice za posebne priložnosti, Temna snov, Metastaze bližine, Fuscum subnigrum ter Približevanje malinam. Besedilna zasnova že na ravni strukture umetniškega dela nakazuje temčno pesemsko atmosfero ter z naslovom *Metastaze bližine* eksplicitno napove estetiko grdega v povezavi lirskega subjekta z drugim.

2.3 Analiza pesmi skozi odnos med estetiko grdega in ljubeznijo

Naslov zbirke izvira iz pesmi *P(l)asti* in skladenjsko predstavlja pojasnjevalni pristavek: »odgrinjaš mu sebe, p(l)ast za p(l)astjo.« (Kolmančič 2014: 60), kjer lahko zasledimo dvojni pomen: 1. odgrinjati se plast za plastjo oziroma počasi in zapeljivo slačiti se (tako v telesnem kot duhovnem smislu), 2. odgrinjati past za pastjo oziroma razkrivati nevarnosti same sebe, pri čemer je ljubimec tisti, ki se reši ali ujame v past, kar je v pesmi neizrečeno in prepuščeno bralcu, da sam zapolni prazno prosto mesto.

Posamezne pesmi vsebujejo estetiko grdega v okviru *nadrealističnih* (»Otrebila plevel iz las, izpod pazduh in mednožja« (Kolmančič 2014: 39; Vstajenje)), *fantastičnih* (»vsak večer umreš v sanje o njem, / vsako jutro iz semena tvojega trupla požene nova ptica.« (prav tam: 47; Jata)), *grozljivih* (»Počasi, a suvereno prodira v prostore, / kjer si jaslice mehko postlala / svojim najbolj ranljivim pošastim.« (prav tam: 60; P(l)asti)), *demoničnih* (»lahko si marsikaj, ko se ti gosta tema zavleče v srce. / Lahko si marsikdo; le poglej svojo rogato senco, / ki neučakano tolče s kopiti.« (prav tam: 9; Mar si, mar sem, mar tu, mar tam?)), *eksistencialnih* (»Pomisliš: nimamo korenin, le te sive sence, / prilepljene na površine stvari.« (prav tam: 85; Vajang kuliti)), *dekadentnih* (»Reči so spet razpadle / in kaj nisi razpadla tudi ti / na dvoje, / na troje? // Na dvoje, v dve na stečaj odprti rani, / ki loputata v gluho noč. / V dve, ki se bosta spet / zarasli v brazgotino, vate.« (prav tam: 70; Razdalje)) ter nenazadnje *ljubezenskih* (»srce je bilo zaraščeno, očistila si ga« (prav tam: 39; Vstajenje)) podob.

Ljubezen se v pesmih pojavlja kot simbol srca (»Katero svojih teles boš tokrat utelesila / v srh in trepet? Katero svojih nagačenih src / animirala v blodni drget?« (prav tam: 39; Vstajenje)), »Okrog ustnic pa prhuta kolibri in z ukrivljenim kljunom, / specializiranim za tvoje grlo, srka utekočinjeno / substanco srca.« (prav tam: 15; Nočni vid)), izraža pa se tudi znotraj treh tipov ljubezenskega odnosa, in sicer kot materinska ljubezen, ljubezen do drugega (partnerja) in ljubezenski odnos lirskega subjekta do samega sebe. Vsem trem tipom lahko določimo elemente estetike grdega: vampirizem, strupenost, pošastnost in mazohizem.

2.3.1 Materinska ljubezen

Materinska ljubezen se v pesmih pojavi do tujega (»Že pri sedmih si začela zagrizeno ljubiti, / mlajša brata in otroci sosedov so se nenehno motili / in te klicali *mama*. / Ti si jim z bombažnimi robčki čistila zamašena odvode srca / in z vatiranimi paličicami odmrlo snov duše.« (Kolmančič 2014: 91; Gule daž)) in lastnega otroka (»V zakotju cvili mala bela dlakava žival. / Razpoke se odpirajo, pripustiš jo k sebi. / Vzameš jo vase kot kanja svojo mrhovino. / Gleda te labilno in drgetajoče.« (prav tam: 23; Svetovi)). Estetika grdega se v prvem primeru kaže na ravni ljubezni in duha, v drugem primeru pa na ravni pošastnosti.

Najbolj izrazita in groteskna podoba se pokaže v pesmi Hostija, kjer materinski odnos preide v vampirizem, a se z zavestno odločitvijo na koncu vrne v prvotno stanje: »Zalotiš se včasih, da poljubljaš svojega otroka / in prideš do točke, ko se ustnice razprejo / in zobje zasadijo v nezrelo meso; / najprej nežno, pohlevno, / a potem vedno pride trenutek, ko želiš ugrizniti, použiti – / saj ta človeški sadež je tvoj, / vzkli in zrasel je iz zemlje in gnoja tvojega mesa – / zato ga želiš vrniti k sebi, vzeti vase, požreti.« (prav tam: 94)

2.3.2 Ljubezen do drugega (partnerja)

Pri partnerski ljubezni zasledimo elemente estetike grdega, kot so: *strupenost* (»lahko te zbodejo njegove najbolj strupene bilke, / pa ti ne bo nič, ker si zanje protistrup« (Kolmančič 2014: 60; P(l)asti)), *pošastnost* (»Pošast ljubezni je mirno spala ob vaju, / mislila sta, da bo vedno tako.« (prav tam: 70; Razdalje)), *dvoživke* (»Mehko sta si postlala na gladini jezera / in endemični jezerski pupki so vaju grizljali v sanje.« (prav tam: 80; Pupki)) ter *mazohizem* (»Najprej se božata [...] Potem se

stiskata [...] Potem se tolčeta [...] Potem zarežeš najprej ti in povrhnjica se razpre; / vidiš, da je pod kožo mnogokraten / in da se lahko tudi vsa njegova okostja / poljubno sestavljajo v nove kombinacije. // Potem zareže on, / zacveti rdeče meso, priteče kvašena kri. / Nežno na otip poboža razjede, bule, zasevke / in ostale simptome / zadnjega / stadija / bližine.« (prav tam: 69; Metastaze).

2.3.3 Ljubezenski odnos lirskega subjekta do samega sebe

Že v Šalamunovem *Pokru* (1966) najdemo izrazit primer t. i. anti-narcisa, lirskega subjekta, ki se je vdal v usodo; »Iz dolgih žeblijev / si varim ude novega telesa. / Iz starih cunj bo drobovje. / Nagniti plašč mrhovine / bo plašč moje samote. / Oko si izderem iz globine močvirja. / Iz prežrtih plošč gnusa / si bom postavil kolibo.« (Šalamun 2000: 21) Estetika grdega se podobno kaže v pesmi Petre Kolmančič Ena v nič, in sicer pri negativnih opisih bistva lirskega objekta (npr. krvava izložba notranjih organov, črna kri, črno srce), ki ga lahko s pomočjo verza »Ti, petrakolmančič v petrikolmančič petrekolmančič« (Kolmančič 2014: 79) povežemo z avtorico samo. S tem pride hkrati tudi do zabrisa meje med avtorico in lirskim subjektom. Vendar se za razliko od predhodne pesmi ljubezenski odnos lirskega subjekta do samega sebe tu kaže kot *vztrajanje* (»Ti, ki se kljub vsemu ne vdaš« (prav tam: 79)), *boj* (»Na zunaj trdna in nepremakljiva, / ki se navznoter ves čas podira.« (prav tam)) in *upanje* (»Reciva temu ... / (nedokončana pesem).« (prav tam)).

3 Sklep

Poteze estetike grdega, ki pomeni težnjo po transformaciji estetskega učinka na podlagi tistega, kar je meščanska estetika lepega izvrgla kot neprimeren predmet ali formo reprezentacije, se pojavljajo že v slovenski klasični poeziji, izraziteje pa zaznamujejo pesništvo 20. ter 21. stoletja. Zdi se, da je sedanje obdobje t. i. eklekticizma podvrženo užitku v grdem, ki se lahko kaže tako skozi zdrave (ko se grdo upravičuje kot relativna nujnost znotraj celote umetniškega dela in je nevtralizirano z lepim) kot tudi patološke (ko je doba fizično in moralno izprijena, nemočna za dojemanje resnične, a enostavne lepote, še vedno pa si želi uživati v umetnosti) načine. Primer zdravega načina lahko opazujemo v obravnavani pesniški zbirki Petre Kolmančič *P(l)ast za p(l)astjo*, medtem ko se kot izrazit primer patološkega načina kaže pesniška zbirka *Poezija za avtomehanike* Blaža Iršiča, kjer avtor v pesmi Bog zapiše: »Ko sem osamljen in se mi ne da drkat, / razmišljam. / Potem ponavadi vseeno drkam.« (Iršič 2016: 48), ob čemer se zdi, da niti telesne tekočine niti akcije, ki pripeljejo do njih, ne predstavljajo več tabuja oziroma celo zabavajo.

Viri in literatura

- CANKAR, Ivan: *Erotika* (elektronska knjiga). Uredil Franko Luin. Zbirka Beseda. Založba Omnibus.
- ECO, Umberto, 2008: *Zgodovina grdega*. Prevedla Maja Novak idr. Ljubljana: Modrijan.
- IRŠIČ, Blaž, 2016: *Poezija za avtomehanike*. Ljubljana: LUD Literatura.
- JUVAN, Marko, 2000: *Vezi besedila*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- KOLMANČIČ, Petra, 2014: *P(l)ast za p(l)astjo*. Maribor: Založba Pivec.
- ROSENKRANZ, Karl, 2015: *Aesthetics of Ugliness – A Critical Edition*. Prevedla Andrei Pop in Mechtild Widrich. New York: Bloomsbury Publishing.
- ŠALAMUN, Tomaž, 2000: *Poker*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- ZAJC, Dane, 2008: *V belo (zbrane pesmi)*. Knjižna zbirka Beletrina. Ljubljana: Študentska založba.